

Nooit geweten dat rook brandt Over 'De kaars' op de basisschool

Rieke de Kool

'We hebben hem allemaal in huis. Maar wat weten we ervan? Of nog beter: wat denken we ervan te weten? En hoe zit het nu echt?' Het is januari 1998 en buiten is het donker. Een gemêleerd gezelschap Driestarstudenten voert een diepzinnig gesprek. Op ieders tafel staat een brandende kaars. Schetsen van vlammen liggen ernaast. Aan de kleurenschakeringen kun je zien dat het vuur de tekenaars fascineert. 'Wat brandt er nu?' is de vraag waarover de deelnemers van gedachten wisselen. 'Roep maar, reflecteer maar, reageer maar op elkaar', zegt gespreksleider Bert Kalkman. Een gloedvolle discussie volgt. Vier avonden lang verdiepen de gesprekspartners zich in hun thema: in een alledaags onderwerp als 'De kaars'. De vonk sprong intussen over naar het basisonderwijs.

Rieke de Kool

Spannende uitdaging

'Tijdens de lessen op de Driestar was ik in gedachten al bezig met een klas kinderen', zegt Erik Lommers (28), inmiddels voor het vierde jaar werkzaam als leerkracht op de Johannes Calvijnsschool te Sliedrecht. 'Ik was heel benieuwd hoe die zouden reageren. Vorig jaar deed zich op zijn school de kans voor met leerlingen een aantal middagen Onderwijskunst te doen. (Corine de Bruijn beschrijft elders in dit bulletin hoe hiervoor in het rooster ruimte is vrijgehouden). Erik nam de gelegenheid te baat. 'Het was best spannend', vertelt hij, 'want ik moest werken met leerlingen uit verschillende groepen.' Juist voor zo'n situatie bleek een exemplaar een heel geschikte onderwijsvorm te zijn. Iedereen kon meedoen. Want zo werkt dat bij Onderwijskunst: of kinderen nu in 6, 7 of 8 zitten, ze mogen allemaal meedoen aan het proces. Iedereen mag zeggen wat hij of zij denkt of voelt. Geen enkel antwoord is fout.'

Kleine experimenteerdere

Precies zoals hij dat als student moest doen, liet Erik zijn leerlingen eerst een kaars tekenen zo-

als zij die zich herinnerden. Vervolgens werden de kaarsen aangestoken en moesten de kinderen een tekening maken van de vlam. Daarna stelde de leer-

Midden in de vlam is het
doorzichtig.
Hoe komt dat nu?

Erik Lommers

kracht de vraag 'Wat brandt er nu eigenlijk?'. 'Het kaarsvet', zei één van de kinderen. 'Het lont',

klonk het uit een andere hoek. 'Nee, de zuurstof', dacht weer een ander. De kinderen konden geen bewijzen aandragen voor hun suggesties en kwam er een tijdlang niet uit. Tot een jochie uit groep 6 met een beslissende opmerking kwam: 'Volgens mij is het de rook, die brandt.' Een experiment wees uit dat deze jonge leerling gelijk had.

Nog zo'n scène die Erik is bijgebleven. 'Op een gegeven moment vroeg ik de leerlingen hun gedachten bij de kaars op te schrijven. Daaruit vloede voor hen de vraag voort wat er binnenin de vlam nu precies gebeurt. De kinderen gingen er omheen staan, er zelfs voor liggen. Midden in de vlam is het doorzichtig. Hoe komt dat nu?, vroegen ze zich af. Met elkaar zochten ze naar een antwoord. Prachtig om daar getuige van te zijn.'

De jonge onderzoekertjes betrokken zelfs de werking van een schoorsteen bij hun experiment. 'Er zit ook rook in het midden van de vlam', stelde een leerling. Maar hoe bewees je dat? 'We moeten de rook eruit

halen, maar hoe?'. 'Met een ritje', opperde iemand. 'Nee, met een glazen pijpje'. De kinderen trokken uit het experiment de parallel met de manier waarop verbrandingsgassen uit een open haard worden afgevoerd.

'De finale van het exemplaar maakte misschien wel het meeste indruk op de leerlingen', vertelt Erik. Vanuit de processen die we rond de kaars hadden ontdekt keken we daarbij naar de hele schepping. Ik tekende een kaars met daarin een gezicht en opende een gesprek: 'Wij mensen ademen kooldioxide uit en dat wordt opgenomen

was de conclusie van de kinderen.'

Iedereen op zijn gemak

Erik noemt het opvallend dat alle kinderen zich bij een exemplaar op hun gemak voelen. Eén van de leerlingen die meededen was een typisch ADHD-kind. Zich lang concentreren was voor hem altijd een probleem. Tijdens het exemplaar leefde hij helemaal op. Erik genoot ervan dat deze leerling bij een opdracht om zijn gedachten op te schrijven een heel kantje vol schreef. 'Dat ik het niet mocht lezen, ja, dat hoorde er ook bij.' Hoe kinderen die altijd heel rustig zijn reageerden? 'Tijdens het

maakt en dat leerlingen stapje voor stapje naar een antwoord toe-werken', zegt de Sliedrechtse leerkracht. 'Bij een exemplaar ga je pas verder met de volgende stap, als alle kinderen het voorgaande hebben begrepen.'

Consequente leerkracht

In het begin is het leiden van een Socratisch gesprek niet eenvoudig. Erik: 'Je wilt niet sturend bezig zijn, maar kinderen verwachten in eerste instantie vooral van jou een reactie. Consequent moet je dan zeggen: 'Reageer maar op de andere kinderen'. Bij de kaars moet je als leerkracht bovendien niet te benauwd zijn om heldere regels te stellen. Erik had de leerlingen van tevoren gezegd dat ze niet met vuur mochten spelen. Toch rommelde er een jongen met zijn potlood in de vlam. 'Ik heb hem toen een heel duidelijke waarschuwing gegeven, mede als voorbeeld naar andere kinderen toe. Dat had effect.'

'Binnen de natuur hebben we elkaar dus allemaal nodig'

Uitvoering van het exemplaar 'de kaars' op de pabo

in de lucht ...'. 'Met elkaar kwamen we er onder meer op dat bomen die stof nodig hebben bij het opnemen van voedingsstoffen en dat ze daarbij zuurstof uitstoten, de stof die wij mensen nodig hebben om te kunnen ademen en die ook de kaars nodig heeft om te kunnen branden.' 'Binnen de natuur hebben we elkaar dus allemaal nodig',

exemplaar waren die niet heel duidelijk aanwezig. Wel waren ze ontspannen. Ze namen een luisterhouding aan en leverden hun bijdrage door dingen op te schrijven. Op hun eigen manier 'pakten' ze zo de essentie van het exemplaar.' 'De kracht van Onderwijskunst is denk ik dat niemand bang hoeft te zijn dat hij een fout

Motiverend

Terugkijkend op de uitvoering van zijn exemplaar is Erik tevreden en enthousiast. 'Dat zoekend op weg gaan naar oplossingen, het vraagt een andere manier van denken, maar ik heb gezien dat het in de praktijk werkt en dat leerlingen aan hun trekken komen. Volgens mij zullen ze 'De kaars' niet snel meer vergeten.' Binnen zijn onderwijs zou Erik best meer tijd willen hebben voor Onderwijskunst. Toch is dat laatste vandaag de dag niet zo eenvoudig. Dat de Johannes Calvijn-school ruimte heeft gecreëerd om dit een aantal middagen te doen, ervaart hij als positief. Daarnaast ervaart hij Onderwijskunst als een stimulans om ook het methodische onderwijs op een andere wijze vorm te

geven. 'Volgens mij is het de taak van een leerkracht te blijven zoeken naar mogelijkheden om leerlingen zich leerstof eigen te laten maken op een manier die hen motiveert.'

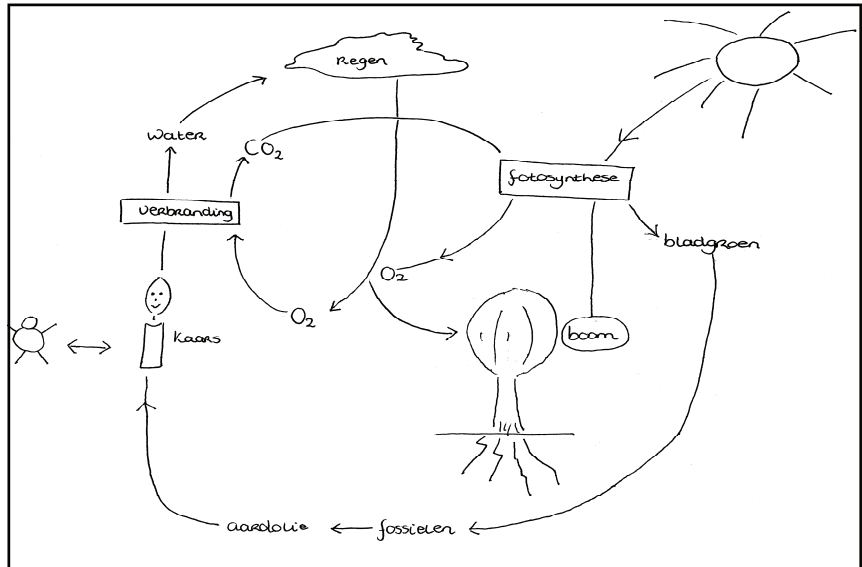
Hoe Erik dat doet? Onder andere tijdens lessen spelling. Leerlingen ervaren die vaak als frustrerend, omdat ze daar regels gepresenteerd krijgen en niet zelf met oplossingen mogen komen. 'Bij lessen rond het gebruik van d of t werkte ik onlangs met een stencil. Daarop schreef ik 25 zinnen die qua grammatica correct waren. Ik vroeg de kinderen zelf op te sporen welke regelmaat ze zagen. Ze kwam er toen bijvoorbeeld op dat je bij *ik geef* geen t gebruikt en dat je dat ook niet doet, als *ik* achter de persoonsvorm staat (dus: *geef ik*). 'Hoe zit het als we in plaats van *ik het konijn* invullen? (de hij/zij-vorm), vroeg ik toen. 'En wat gebeurt er, als we er *je* of *jij* van maken?' Al puzzelend kwamen de leerlingen op de goede antwoorden.'

Een thema waar je iets mee hebt

Welk exemplaar Erik de volgende keer gaat aanbieden op middagen die hiervoor ingeroosterd worden? 'Ik weet het nog niet. Ik heb gehoord dat 'De kerk' erg interessant is. Daar zou ik meer over willen weten. Ook het exemplaar over Rembrandt, dat ik onlangs meemaakte, spreekt me aan.' Erik heeft ervaren dat het voor een leerkracht heel belangrijk is dat hij/zij heel goed in het onderwerp van een exemplaar zit. 'Als je niet het gevoel hebt dat je de stof zelf goed beheerst, is het denk ik erg lastig het proces te begeleiden. Wat dat betreft zal ik altijd een exemplaar kiezen over een thema waar ik iets mee heb of waar ik me in ieder geval uitvoerig in verdiept heb.'

Zelf een onderwerp uitwerken, daar heb je in de praktijk weinig tijd voor. Om deze reden is Erik erg geïnteresseerd in de *Onderwijskunst*-uitgave die de Driestar in de toekomst hoopt uit te brengen. 'Het zou fijn zijn, als daarin een aantal exempels

'Een interessant onderwerp. Nooit geweten dat rook brandt. Je kreeg een speciaal gaasje om de vlam van binnen te bekijken. Juist dat was erg interessant. Je moest ook veel tekenen in je boekje en dingen opschrijven.'

'Ik tekende een kaars met daarin een gezicht...'

werden beschreven met in elk geval een uitvoerige weergave van de verschillende acten. Op die manier kun je als leerkracht de lijn van een exemplaar pakken. Verder zou ik het op prijs stellen, als er tips in stonden om bepaalde aspecten meer 'des kinds' te maken. Daarbij denk ik bijvoorbeeld aan het idee om een brief van de burgemeester te laten bezorgen door een bode, zoals dat gebeurde in het Rembrandtexemplaar waar ik recent aan deelnam. Daar moet je immers maar opkomen!

Kinderen aan het woord

Erik leest tot slot een aantal reacties van leerlingen voor, waarbij hij nog toelicht dat de kinderen zelf met een gaasje mochten kijken hoe een vlam eruitziet. De vlam bleek daarbij onder het gaasje te blijven en boven het voorwerp kringelde rook omhoog.

'Bij de kaars heb ik veel geleerd. Ik had nog nooit in een vlam gekeken. Van buiten heeft een vlam geen vaste vorm. Het is ook gek, als je er met een gaasje in kijkt. Dan zie je een soort kommetje. Ook leuk dat we eens een andere meester hadden.'